

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ОДЕСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ імені І. І. МЕЧНИКОВА
ФАКУЛЬТЕТ ІСТОРІЇ ТА ФІЛОСОФІЇ

Г. С. Левченко

ІСТОРІЯ ПРЕСИ В УКРАЇНІ

(КІНЕЦЬ XVIII – ПОЧАТОК XXI ст.)

**МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ
ДО СПЕЦІАЛЬНОГО КУРСУ**

*для студентів спеціальності 032 «Історія та археологія»
першого (бакалаврського) рівня вищої освіти*

ОДЕСА
ОНУ
2019

УДК 94(477):070"17/20(075.8)
ЛЗ8

Рекомендовано до друку
Вченою Радою факультету історії та філософії
Одеського національного університету імені І. І. Мечникова.
Протокол № 3 від 13 листопада 2018 р.

Рецензенти:

О. Б. Дьомін, доктор історичних наук, професор, завідувач кафедри нової та новітньої історії Одеського національного університету імені І. І. Мечникова;

І. В. Сидун, кандидат історичних наук, доцент, завідувач кафедри періодичної преси та медіаредагування Одеського національного університету імені І. І. Мечникова.

Левченко Г. С.

ЛЗ8 Історія преси в Україні (кінець XVIII – початок XXI ст.) для студентів спеціальності 032 «Історія та археологія»: методичні рекомендації до спецкурсу / Г. С. Левченко. – Одеса: Одеський національний університет імені І. І. Мечникова, 2019. – 42 с.

У методичних рекомендаціях розкривається програма спецкурсу, даються вказівки для опанування лекційним матеріалом. Методичні рекомендації розроблені для студентів історичного факультету, які допомагають розглянути проблеми та питання історії преси в Україні від кінця XVIII ст. до початку XXI ст. Увагу приділено особливостям виникнення періодичних видань, значенню використання матеріалів періодики для історичних досліджень та їх специфіці.

Розраховано для студентів кафедри історії України 3 курсу бакалаврату спеціальності 032 «Історія та археологія» денної форми навчання факультету історії та філософії ОНУ імені І. І. Мечникова, а також слухачів інших історичних і гуманітарних напрямів.

УДК 94(477):070»17/20(075.8)

© Левченко Г. С., 2019
© Одеський національний університет імені І. І. Мечникова, 2019

ВСТУП

Вивчення історії періодичної преси в Україні є одним із нагальних на сьогодні завдань, які стоять перед сучасними дослідниками. Історія преси тісно пов'язана з загальною історією суспільства, з одного боку, та, з другого, з джерелознавством.

Спеціальний курс «Історія преси в Україні (кінець XVIII – початок XXI ст.)» згідно освітньої програми спеціальності «Історія та археологія», викладається на третьому курсі денного відділення факультету історії та філософії для спеціальності «Історія України в світовому контексті». Курс студенти вивчають протягом шостого семестру.

Курс складається із вступу та двох змістових модулів і охоплює розвиток періодичної преси в Україні від кінця XVIII ст. до сьогодення. У зв'язку з цим він спирається на знання студентів із загального курсу історії України та курсу джерелознавства. Завершується курс заліком.

Предметом вивчення навчальної дисципліни є виникнення та розвиток періодичної преси в межах сучасної України від кінця XVIII ст. до сьогодення.

Місце навчальної дисципліни в структурі освітнього процесу. Зміст програми навчального курсу передбачає вільне володіння студентами знаннями з загального курсу історії України, загальних курсів з джерелознавства, всесвітньої історії, знаннями курсів інших гуманітарних наук (філософії, політології, історії культури).

Курс має обсяг 4 кредити (120 годин) і передбачає проведення лекцій (40 годин) та самостійну роботу студентів (80 годин), у тому числі індивідуальні навчально-дослідні завдання.

Мета та завдання навчальної дисципліни

Загальне завдання курсу полягає в тому, щоб дати майбутнім фахівцям систему актуальних знань з історії преси, формування основних центрів періодичних видань, відбору матеріалів з метою найкращого їх використання як для наукових, так і практичних потреб.

Мета викладання курсу – дати студентам загальне уявлення про обставини заснування та функціонування періодичних видань в україн-

ських землях, забезпечити засвоєння ними основних етапів генези преси та її типологічних ознак, а також допомогти їм у систематизації історичних знань про основні тенденції розвитку періодики в Україні.

У зв'язку з метою ставляться наступні **завдання**: вивчити основні етапи розвитку української журналістики, познайомитись із репертуаром, видовими особливостями української преси; прослідкувати виникнення та розвиток періодичних видань, їх трансформацію та еволюцію, охарактеризувати урядову політику стосовно періодики в різні періоди історії України; з'ясувати особливості розвитку періодики в різні історичні часи; формування системи понятійного апарату; виявлення спільного і відмінного в розвитку української періодики на різних землях; знайомство з наявною джерельною та історіографічною базою для вивчення особливостей розвитку української періодики.

Процес вивчення дисципліни спрямований на формування елементів наступних **компетентностей**:

а) міжособистісних: здатність вчитися; проявляти наполегливість у досягненні мети;

б) системних: спроможність виконання наукових досліджень з застосуванням сучасних теоретичних та методологічних основ, уміння документального оформлення результатів досліджень; постійне підвищення наукового рівня, розвиток загальнонаукового мислення;

в) загальних фахових: здатність проводити наукову оцінку інформації, отриману з історичних джерел та наукової літератури зі спеціальності – на основі вивчення джерел вміти визначити проблеми сучасної історії, актуальні напрями та тенденції розвитку досліджень в галузі гуманітарних наук, використовуючи знання, отримані під час навчання, вміти проводити наукову оцінку інформації, отриману з історичних джерел та наукової літератури зі спеціальності;

г) спеціальних фахових: володіти знаннями основних етапів розвитку періодичної преси в Україні в контексті світових тенденцій – знання особливостей процесів на різних етапах історичного розвитку українського суспільства, фахове володіння поняттями щодо розвитку системи періодики, здатність визначати етапи розвитку та їх особливості в різні історичні періоди в Україні, вміння встановлювати зв'язок між світовими та національними тенденціями у розвитку системи періодики, здатність давати ґрунтовну характеристику історичної ролі періодичних видань на різних етапах історичного розвитку.

Очікувані результати навчання.

У результаті вивчення навчальної дисципліни студент повинен *знати*:

- необхідний комплекс джерел до курсу;
- історіографічний доробок з проблематики курсу;
- основні та актуальні проблеми тематики даного курсу;
- важливі дати та події, пов'язані з розвитком періодичної преси в Україні;

вміти:

- узагальнювати фактичний матеріал, набутий під час лекцій та самостійно опрацьованої літератури до курсу;
- орієнтуватися в історії періодичних видань в Україні;
- визначати основні напрями наукових досліджень в різні періоди;
- застосовувати сучасні інформаційні технології в дослідженні преси;
- робити висновки з вивченої теми.

ЗМІСТ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Тема 1. Вступ до курсу. Роль періодичних видань у розвитку суспільства.

У рамках цієї теми розглядаються загальні питання, пов'язані з вивченням навчальної дисципліни.

Методологічні проблеми вивчення історії української преси. Періодизація становлення та розвитку української журналістики. Методика пошуку й опрацювання першоджерел. Періодичні видання як важливе джерело для історичних досліджень.

Студенти мають знати основні проблеми під час дослідження періодичних видань та розуміти важливість матеріалів для здійснення історичних досліджень. Преса – це друковані засоби масової інформації (періодичні друковані матеріали), які виходять під постійною назвою, з періодичністю один і більше номерів протягом року. У джерельній базі нової та новітньої історії України провідне місце займають періодичні видання, основними різновидами яких є газети і журнали. їх специфічною рисою, як джерела, є комплексний, синтетичний характер: у них представлено багато форм інформації (документальна, поточно-хронікальна, особового характеру тощо). Преса характеризується також оперативністю подання інформації

про події, безпосередністю відображення останніх, що підвищує її джерельну цінність. Практика публікації на сторінках газет і журналів офіційних матеріалів – постанов органів державної влади, документів політичних партій та громадських організацій – перетворює пресу на своєрідну скарбницю джерел епохи, які різнопланово висвітлюють події. Ліквідація будь-яких цензурних обмежень у видавничій діяльності після проголошення незалежності України не знімає проблеми критичної перевірки відомостей, що наводяться у пресі. Для багатьох видань і сьогодні є актуальним питання об'єктивності у висвітленні подій, неадекватної оцінки тих чи інших явищ і фактів і т. ін. Тому при користуванні пресою доцільно застосовувати порівняльний аналіз відомостей, що містять у собі газети та журнали різних політичних орієнтацій. Такий підхід є запорукою об'єктивної оцінки джерел і правдивого висвітлення подій.

Тема 2. Зародження періодичних видань на українських землях в складі Австрійської імперії наприкінці XVIII ст. – в першій половині XIX ст.

Мета лекції – ознайомлення з особливостями зародженням періодичних видань на західноукраїнських землях.

Виникнення перших періодичних видань на західноукраїнських землях: політичні та соціально-економічні передумови появи періодики. Історіографія проблеми. Джерела. Поява журналістики в Галичині. Перші періодичні видання. «Gazett de Leopold» – перша тижнева газета в Україні. Періодичні видання французькою, німецькою й польською мовами у Львові, їх зміст, орієнтація, видавці. Діяльність «Руської трійці». Утвердження національних видань у Західній Україні («Русалка Дністровая»). Перший український політичний часопис «Зоря Галицька» (1848).

Звертаємо увагу студентів, що перша газета в Україні про яку маємо відомості, видавалася у Львові. Це була «Gazette de Léopol», що почала виходити з січня 1776 р. Події 1848 р. мали в історії галицької преси важливі наслідки, так як з'явилися провінційні видання. Першим таким часописом у Галичині був станіславський «Dziennik Stanisławowski» (з 1848 р.). А ще важливішим наслідком

революції 1848 р. була поява в Галичині преси українською мовою – газети «Зоря Галицька».

Тема 3. Поява періодичних видань у Слобожанщині на початку XIX ст.

Під час розгляду теми акцентується увага на тому, що вивчення історії харківської журналістики пов'язана з важливим місцем Харкова у культурній та політичній історії України на початку XX ст.

Зародження української журналістики у Слобожанщині: ініціатори та перші видавці, напрями розвитку молодшої преси. «Харьковский еженедельник» та його характеристика. Культурне середовище в Харкові та умови, що склалися для розвитку журналістики. «Харьковский демокрит». Василь Маслович як видавець сатиричного журналу. Програма журналу «Украинский вестник». Загальна характеристика. Рубрики журналу. Наукові матеріали часопису. Концепція «мальовничої прози» як естетична програма журналу. «Харьковские записки». Театральна критика в журналі. Федір Пільгер як видавець першого в підросійській Україні галузевого журналу. Характер «Украинского домовода» та причини його закриття. Андрій Вербицький як видавець «Харьковских известий». Структура газети, авторські матеріали. Ініціативи харківських журналістів у справі видання нового журналу. «Украинский журнал». Релігійно-містичні матеріали. Природничі науки. Праці з естетики та літературна критика О. Склабовського. Художня література в часописі.

Таким чином, виникнення журналістики в Харкові безпосередньо пов'язане з заснуванням університету. Вирішальну роль відіграла присутність у місті великої групи німецьких учених, запрошених викладати. Саме вони прищепили Харкову німецьку концепцію журналістики і виступили першими редакторами і видавцями газет, заснованих на приватних засадах. Та харківська журналістика паралельно увібрала в себе і російську пресову модель. Вона розвивалася Харкові на російській політичній основі. Адже в «цензурній» Росії уряд цілком усвідомлював вплив, який друковане слово може справляти на маси. Крім того, Харків як українське підросійське місто не міг залишитися поза просвітницькою моделлю журналістики. Після

прикладу, який подали німецькі професори, до участі у творенні видань долучились і місцеві культурні діячі. Головним завданням яких стало формування національної самосвідомості пригноблених українців. Журналістика в Харкові пройшла всі три шляхи виникнення і розвитку журналістики, що зумовлено, передусім, історичним становищем міста у складі Російської імперії.

Тема 4. Становлення та розвиток преси на півдні України в першій половині XIX ст.

Метою лекції є ознайомлення студентів із тим, що однією з ознак зародження модерного суспільства була поява друкованого слова. Виникнення перших європейських газет було викликано наявністю широких торговельних зв'язків, потребою порівняно великого кола людей, задіяних у комерційних операціях, товарному виробництві, в щоденному або щонедільному друкованому інформаційному органі. На відміну від інших провінційних міст на початку XIX ст. Одеса за короткий час від свого заснування стала не лише адміністративним і політичним, але й культурним і науковим центром півдня України.

Одеса як важливий центр виникнення провінційних видань. Налагодження видання «Одесский Вестник – Journal d'Odessa» (1827–1894) французькою та російською мовами: загальна характеристика. Роль місцевої адміністрації у справі виходу газети. Редакторська політика та наповнюваність періодичного видання. Основні періоди виходу газети. Особливості та специфіка друкованого органу «Губернские ведомости» на українських землях.

Отже, на початку другої чверті XIX ст. склалися сприятливі умови для виникнення російськомовної газети «Одесский Вестник» у неофіційній столиці південноукраїнських земель. Із моменту свого виникнення вона поступово посіла важливе місце в системі загальноросійської імперської преси та стала популярною серед передплатників.

Тема 5. Українська альманахова журналістика 30 – 40-х років XIX ст.: провідні видання та діячі

Мета лекції – подати значення Харківської школи романтиків у розвитку української альманахової журналістики 1830–1840 років.

Харківська школа романтиків і початки її видавничої діяльності
Формування Харківської школи романтиків. Ізмаїл Срезневський та його гурток. Естетична програма харківських романтиків. «Український альманах» як утілення цієї програми: засади, автори, твори. Загальна характеристика альманаху «Утренняя звезда» та її значення. Альманах Є. Гребінки «Ластівка» – загальна характеристика. Значення альманаху. Харківські альманахи О. Корсуна «Сніп» та І. Бецького «Молодик». «Южный русский сборник» А. Метлинського. Альманах «Киевлянин» М. Максимовича. Загальна характеристика альманаху «Киевлянин». Збірники творів М. Максимовича «Украинец» як завершення його журналістської видавничої програми.

Таким чином, діяльність Харківської школи романтиків, як і в інших народів доби романтизму, пов'язана з пробудженням національної свідомості, наслідком чого з'явилося зацікавлення народною творчістю. Збираючи, видаючи та й самі наслідуючи її, вони розробляли тематику власної творчості на основі народних пісень, переказів, легенд, вдавалися до історичних мотивів, часто популяризували свої твори на шпальтах періодичних видань.

Тема 6. Ідеї Кирило-Мефодіївського братства. Видавнича діяльність П. Куліша, українські видання у Санкт-Петербурзі середини XIX ст.

Під час розгляду теми розкривається важливість того, що наприкінці 50-х років XIX ст. важливим центром українського національного відродження стало місто Санкт-Петербург, у яке переїхали колишні кирило-мефодіївці після відбуття покарання.

Пожвавлення українського культурного життя в Санкт-Петербурзі. Видання «Записок о Южной Руси» П. Куліша та намагання видавати періодичний орган під назвою «Хата. Южно-русский журнал словесности, истории, этнографии и сельского хозяйства» і «Хата» П. Куліша. Історія та загальна характеристика видання. Зміст першого тому «Записок», його особливості. Значення альманахів П. Куліша кінця 1850-х рр.

Таким чином, значення альманахів П. Куліша полягало в тому, що:
1) після великої перерви вони відродили українську журналістику, засвідчуючи, що репресії й переслідування не знищили її;

2) П. Куліш виступив в альманаховій журналістиці як новатор, запропонувавши в першому томі «Записок» жанр етнографічного щоденника, а в «Хаті» новий тип літературно-критичного збірника;

3) важливою була публікація нових творів Т. Шевченка («Наймичка», ліричних віршів), Марка Вовчка, самого П. Куліша, Я. Щоголева;

4) альманахи відкрили нові імена в українській літературі (Г. Барвінок, П. Кузьменка) та етнографії (Л. Жемчужникова);

5) продемонстрували зростання української словесності, збільшення числа її авторів і читачів; стійкий потяг в суспільстві до створення українського журналу, який і з'явився невдовзі.

б) альманахи зустріли в українському суспільстві дуже прихильно, вони мали схвальні відгуки.

Тема 7. Постать М. Костомарова в історії української журналістики

Мета лекції – аналізуючи діяльність видатного історика, акцентувати увагу, що він став одним із перших фахових українських літературних критиків, який виробляв її науково-методичні засади, одним із організаторів української журналістики, видавцем і популяризатором творів українських письменників, насамперед Т. Шевченка; перекладачем творів слов'янських і західноєвропейських літератур.

М. Костомаров як активний учасник українського культурного життя: короткі біографічні відомості, основні напрями діяльності (фольклористична, видавнича, літературна, науково-публіцистична, історичні дослідження), віхи та етапи літературного, наукового, журналістського життя.

Робота «Риси народної південноруської історії»: зміст, основне спрямування та об'єкт дослідження, місце серед публікацій «Основи». Полемічна праця «Іудеям»: дискусія на сторінках журналу «Основа» як першопричина та її учасники, провідна мета, зміст та полемічне спрямування.

Співпраця М. Костомарова з різними тогочасними часописами.

Таким чином, як бачимо позиція вченого як активного діяча українського руху яскраво проявилася з 1881 р. і до середини 1884 р., коли він був причетний до існування часопису «Киевская старина», що ставив собі за мету, як наголошували у програмній заяві його автори, друкувати «самостійні дослідження з історії Південної Росії і різноманітні матеріали до неї», що складають «належність і характерну особливість народного побуту, або є проявом народної творчості й світосприймання». Ідея журналу була дуже близька історику, котрий присвятив цій справі чимало років свого життя.

Тема 8. Українські періодичні видання другої половини XIX ст.

Під час розгляду теми на прикладі українських періодичних видань, які виходили в різних містах, розкривається їх вплив на громадську свідомість.

Журнал «Основа – Южно-русский литературно-ученый вестник»: матеріали українською й російською мовами. Умови появи, редакційний і творчий колектив, жанри, тематика, ідеї, значення. Заснування в Харкові Л. Глібовим «Черниговского листка» (1861). Видання в Києві газети «Киевский телеграф» (1874). Підписання Емського акту 1876 та його вплив на українське слово. Журнал «Киевская старина», історія заснування. Перший редактор Ф. Лебединцев та характер журналу при ньому. О. Лашевич як редактор «Киевская старина». Ф. Кривицький. В. Науменко і розквіт журналу при ньому. Стара київська Громада і журнал. Боротьба журналу за право публікувати українською мовою художні твори.

Тобто, у 60-ті рр. журнал «Основа» було єдиним українським універсальним періодичним виданням, що прагнуло охопити всі загальноукраїнські проблеми – в культурі, економіці, політиці, освіті, науці, літературі, фольклорі, історії, міжнародних відносинах. Цим воно викликало до себе широкий інтерес і загальне визнання як провісника народного пробудження в Україні. Незважаючи на короткочасність життя, журнал справив величезний вплив на громадську свідомість. Він наочно показав, що існування української нації, культури, літератури було незаперечним фактом.

Поєднуючи у своїй діяльності видавничу, дослідницьку та археографічну роботу, журнал «Киевская старина», запровадив у науковий обіг значну кількість нового джерельного матеріалу. Додаткове інформаційне навантаження ніс ілюстративний ряд, який складався з портретів видатних історичних особистостей, зображень монастирів і церков, предметів повсякденного вжитку, одягу, зброї, археологічних знахідок тощо. Регулярно вміщувалися рецензії, які стали взірцем толерантної наукової критики.

Тема 9. Періодичні видання другої половини XIX ст. у Західній Україні

Мета лекції – розкрити особливості періодичних видань різних громадських та політичних угруповань на західноукраїнських землях в другій половині XIX ст.

Періодика москвофілів: офіційні видання австрійського уряду, громадсько-політичні газети і журнали, літературно-наукові часописи, фахові та спеціалізовані видання.

Газета «Слово»: заснування, зміни, співпраця в перші роки москвофілів і народовців. Журнал «Вечерниці» як такий, що заманіфестував появу народовців. Журнал «Мета»: два періоди його історії, літературно-наукова спрямованість, політичний напрям у діяльності видання. Літературна газета «Нива», співробітництво в ній авторів з австрійської і російської України. Журнал «Правда» як перший довготривалий проект галицьких народовців: заснування, три періоди історії, редактори, загальна характеристика програми, основні автори та публікації в різні періоди. Газета «Діло»: заснування, загальна характеристика, періодизація історії видання, найважливіші матеріали й учасники; інформаційна діяльність, історична публіцистика; відображення політики, економіки, еміграційного руху, теми шкільництва, художня література у виданні; національна толерантність, значення газети. Журнал «Зоря» як видатне явище народовської журналістики: етапи в історії видання, пов'язані зі змінами редакторів. Передумови появи народовської газети «Буковина».

Перше періодичне видання українських радикалів – журнал «Друг»: заснування, періодизація, позиція в початковий період, учасники, особливості опублікованих художніх творів, літературна кри-

тика, арешт редакції, завершення історії журналу, його значення. Виникнення журналу «Народ»: загальна характеристика, популярність і перешкоди, белетристика у виданні, інформаційна діяльність, партійна публіцистика, економічні нариси, тематика публікацій, активні учасники, значення.

Звертаємо увагу студентів, що через утиски української преси, що чинилися в Російській імперії, центром української національної журналістики та літератури стає Галичина.

Тема 10. Роль І. Франка в історії української періодики

Під час лекції розглядається особлива роль І. Франка в історії української журналістики.

Особливе місце постаті І. Франка в історії української журналістики: віхи життя і журналістської творчості, її провідні напрями й динаміка, значення його діяльності для різних сфер журналістики (розвиток проблематики та жанрової парадигми української журналістики, видавнича справа тощо). І. Франко як дослідник москвофільства. Співпраця в журналі «Правда» – оригінальні художні твори, переклади. Співробітництво в газеті «Діло» – художня проза, економічні й історіософські публікації та їх специфіка: відхід від натуралізму, широке використання статистики та глибокий історизм, відстоювання економічних інтересів Галичини. Участь в редагуванні та етапи співпраці І. Франка в журналі «Зоря». Участь І. Франка в радикальному журналі «Друг»: новаторство художніх творів, переклади, роль у збереженні журналу, подальша видавнича діяльність, пошук прийнятної форми для змагання з урядовою цензурою. Діяльність І. Франка як редактора журналу «Житє і слово»: заснування журналу, його програма, два періоди в його історії, структура видання, коло авторів, публікації.

Звертаємо увагу студентів, що своєю багатогранною сорокарічною письменницькою та науковою творчістю, активною громадсько-політичною та видавничою діяльністю І. Франко впливав на розвиток політичних й культурних процесів на етнічних українських землях. Його активна діяльність пов'язана з періодичними виданнями, започаткувала нові шляхи і напрями у розвитку української періодики. За його безпосередньої участі виходили періодичні видання,

а також він активно співпрацював із багатьма тогочасними часописами. Діяльність І. Франка відіграла важливу роль у формуванні політичної свідомості, активізації національно-визвольного руху, структуруванні українського суспільства, у зростанні освіченості українського народу, була значним внеском у громадсько-політичне та суспільне життя України.

Тема 11. Періодика на українських землях в кінці XIX ст.: характеристика видань

Метою лекції є здійснення аналізу періодичних видань та їх важлива роль у формуванні української літературної мови.

Поява в межах літературної журналістики інформаційного і публіцистичного дискурсу. Формування системи української журналістики, яка задовольняла не лише літературні й наукові потреби українського суспільства, але інформаційні, публіцистичні, політичні його потреби.

Важлива роль журналістики у формуванні української літературної мови. Розширення стильового плацдарму української мови, забезпечення вироблення в ній інформаційного, публіцистичного, суспільно-політичного, наукового стилів журналістикою галицького періоду. Роль західноукраїнської журналістики у формування національної свідомості в ширшого кола представників народу й інтелігенції, а відтак і до постановки питання про політичну незалежність української нації й побудову нею своєї держави. Видання радикалів, москвофілів, народовців наприкінці XIX ст.

Наголошуємо, що наприкінці XIX ст. кількість періодичних видань помітно зросла. У багатьох містах почали виходити масові щоденні газети, значення яких, як історичного джерела, важко переоцінити. Західноукраїнські періодичні видання відігравали важливу роль у формування національної свідомості в ширшого кола представників народу й інтелігенції, а відтак на їх шпальтах піднімалося питання про політичну незалежність української нації й побудову нею своєї держави.

Тема 12. Українська періодика на початку ХХ ст.

Під час розгляду теми звертаємо увагу та ситуацію з періодичними виданнями в роки революції та роль відомих меценатів у давничій справі.

Українська періодика на зламі віків. Вплив революції 1905–1907 рр. в Російській імперії на стан української преси. Українська преса за межами України в Російській імперії. Роль відомих українських меценатів у розвитку українських періодичних видань. Типологічне різноманіття національних видань у Західній та Східній Україні на початку ХХ ст.: господарсько-кооперативна преса, педагогічна й дитяча, молодіжна і пластова, духовно-релігійна, сатирично-гумористична, літературно-мистецька тощо.

Отже, революційні події вплинули на становище української преси. Незважаючи на короточасність виходу й заборони, газети ставали речником і дзеркалом українського життя, стежили за його розвитком, формували національну думку. Важливу роль в газетній справі відігравали українські меценати.

Тема 13. Українська журналістика в роки Першої світової війни та визвольних змагань

У рамках теми звертається увага студентів на особливостях виходу періодичних видань у роки війни та визвольних змагань.

Політичні умови існування української преси у 1914–1917 рр. Преса Західної України під час Першої світової війни. Преса полонених українців у таборах Австро-Угорщини і Німеччини. Журналістська діяльність М. Міхновського. Публіцистична діяльність С. Петлюри. Преса Союзу Визволення України. Періодичні видання Українських Січових Стрільців.

Відновлення української національно-патріотичної преси після лютневої революції в Російській імперії 1917 р. Географічна розгалуженість національно-патріотичної преси в Україні (1917 р.) Часопис «Нова Рада». Загальна характеристика форм, жанрів. Преса періоду Центральної Ради, Гетьманату і Директорії. Загальна характеристика часописів 1917–1920 рр. Провідні публіцисти.

Таким чином, початок світової війни щодо української преси відновив у Російській імперії урядову практику до 1905 р. Українське культурне життя взагалі, а з ним і українська преса, було придушене – друковане слово опинилося під заборонаю. Але потреба в українських часописах громадянством відчувалася вже так сильно, що заборона легальних органів породжує нелегальні видання. У роки вивольних змагань спостерігається географічна розгалуженість та змістова спрямованість преси.

Тема 14. Загальна характеристика та періодизація радянського періоду у розвитку української періодики

Під час лекції акцентуємо увагу студентів на головних умовах виходу періодичних видань у радянську добу та подаємо періодизацію розвитку української періодики.

Основні засади розвитку періодичних видань в умовах радянської дійсності. Вплив комуністичної ідеології на програму та зміст історичних видань. Політична цензура. Періодизація радянського періоду у розвитку української періодики: особливості, вплив політичної ситуації, основний зміст.

Тобто, із встановленням на українських землях радянської влади поступово з'являлася і радянська преса. Розвиток і стан її творить нову сторінку в історії журналістики на українських землях, в історії якої можемо виділити три виразні періоди із своїми закономірностями та особливостями.

Тема 15. Українська періодика в міжвоєнний період

Мета лекції – порівняти становище української періодики в складі чотирьох держав.

Українська періодика 1920-х рр.: становлення більшовицької преси. Газета «Боротьба» – партійний орган боротьбистів. Газета «Червоний прапор» Української комуністичної партії. Випуск більшовицької преси: «Більшовик», «Комуніст», «Вісті». Політика коренізації та її вплив на періодичні видання в Україні: «Вісті ВУЦВК», «Вашпільте», «Літературний ярмарок», «Червоний шлях», «Плуг», «Плу-

жанин» тощо, журнали «Глобус» (1923–1935), «Знання» (1923–1935), «Шквал» (1924–1933), «Всесвіт» (1925–1934), «Безвірник» (1925–1935), «Червоний перець» та інші.

Ліквідація українського національного відродження у 1930–і рр. та цілковита уніфікація всієї преси, що друкувалася в УСРР. Поява районних газет, фабрично–заводських багатотиражок, газети колгоспів і радгоспів, політвідділів машинно–тракторних станцій тощо.

Преса Західної України напередодні Другої світової війни: партійна, комерційна, літературна, мистецька і наукова преса. Преса Лемківщини, Буковини і Закарпаття.

Ситуація у періодиці після приєднання до СРСР західноукраїнських земель: закриття видань та відкриття нових радянських видань.

Звертаємо увагу студентів, що із запровадженням в УСРР політики українізації настає новий період у розвитку української преси, він тривав з 1923 до 1931 рр. У цей час українська преса знову оживає, але в 1930-рр. відбулася повна уніфікація радянської преси. На західноукраїнських землях стан періодики також підпорядковувався чинникам внутрішньополітичного розвитку.

Тема 16. Українська періодика в роки II світової війни та перше повоєнне десятиліття

У процесі розгляду теми акцентуємо увагу студентів на специфіку та особливості періодики, а також на її важливу роль в умовах війни та повоєнного десятиліття.

Українська преса на окупованих у роки Другої світової війни території України та територіях інших європейських країн. Організація незалежних пресових видань на окупованих територіях, а згодом їх закриття («Сурма» та «Українські вісті» у Львові, «Українське слово» у Києві.

Видання підпільних видань ОУН: «Осередок пропаганди й інформації при проводі ОУН», «Бюро інформації УГВР», журнали «До зброї», «Самостійність», «За Волю України», літературний альманах «Чорний ліс», журнал гумору й сатири «Перець» та інші.

Періодичні видання окупаційної влади у 1941–1944 рр.: тематика, ідеологія та особливості російськомовної, німецькомовної, румунськомовної преси.

Налагодження випуску газет на українських землях після звільнення території України Червоною армією та їх ідеологічний підтекст.

Таким чином, війна наклала свій відбиток на періодичні видання. Радянська влада повністю підпорядковувала періодику своїм ідеологічним засадам. Видавнича та публіцистична діяльність ОУН і УПА серед українського населення у 40–50-х рр. ХХ ст. сприяла збереженню та розвитку національно-державницької ідеї в українській суспільності.

Тема 17. Боротьба за свободу преси в добу лібералізації суспільства

Метою лекції є звернути увагу студентів на вплив процесів децентралізації на процес лібералізації у радянському суспільстві.

Комуністично-радянські преса як виразники зміцнення тоталітарної системи в повоєнний час. Антинаціональний характер комуністично-радянської преси в Україні. Ідейно-тематична, жанрова, мовна характеристика комуністично-радянської преси в Україні. Провідні прокомуністичні і прорадянські журналісти. Доля журналістів, які відстоювали свободу преси і свободу думки. О. Гончар – журналіст, публіцист, редактор. «Український вісник» за редакцією В. Чорновола та Л. Шереметьєвої. Журнал «Кафедра» М. Осадчого. «Український вісник» М. Іванця. Суспільно-політичні й громадсько-культурні передумови виникнення української самвидавної літератури і журналістики. Самвидавна преса та її загальна характеристика. Особливості праці журналістів у самвидавній пресі. Журналістська діяльність І. Багряного. Опозиційні публікації Є. Сверстюка.

Отже, в період хрущовської відлиги з'явилися нові тенденції у розвитку преси. У цей час крім появи нових журналів, з'явилася самвидавча преса, яка відіграла важливу роль у розвитку періодики.

Тема 18. Українська періодика в період епохи застою (друга половина 1960 – перша половина 1980-х рр.)

За окреслену мету ставимо познайомити студентів з особливостями виходу як офіційних так і неофіційних періодичних видань.

Особливості періодичної преси УРСР у 1960–1980-х рр. Друкування поетичних та прозових творів шістдесятників у журналах «Ранок», «Україна», «Жовтень», «Вітчизна», «Прапор» та започаткування перекладів літературних творів сучасних зарубіжних авторів на сторінках «Всесвіту». Офіційні пресові видання: структура, спрямованість, зміст. Постанови ЦК КПРС та їх вплив на зміст періодичних видань. Цензурний нагляд за періодикою.

Самвидавські видання. Вихід «Українського вісника». Спроба видання підпільних газет.

Студенти мають усвідомити, що крім значної кількості офіційних пресових видань, важливе місце посідали самвидавські видання, а в умовах цензурного нагляду літератори та журналісти багато уваги почали приділяти перекладній діяльності, що сприяло зростанню виходу номерів українських журналів навіть за межами УРСР.

Тема 19. Розвиток української періодики у діаспорі

Розглядаючи тему, акцентується увага на особливостях діаспорної української періодики на різних континентах.

Діяльність української еміграції із заснування періодичних українознавчих журналів в Європі та Америці. Журнал «Україна. Українознавство і українське культурне життя» за редакцією І. Борщака (Париж, 1949–1953). Видавнича діяльність О. Оглоблина, Н. Полонської-Василенко, Є. Бачинського, Б. Крупницького. Серійні видання «The Annals of the Ukrainian Academy of Arts and Sciences» (Нью-Йорк, з 1951), «Наукові записки Українського Вільного Університету» (Мюнхен, з 1957). Українознавчі журнали Канадського інституту українських студій – «Journal of Ukrainian Studies» (з 1976) та Українського наукового інституту Гарвардського університету – «Harvard Ukrainian Studies» (з 1977). Редакційно-видавнича діяльність О. Прицака та І. Шевченка. Роль історичної періодики української діаспори у розвитку міжнародних наукових зв'язків.

Тобто, періодичні видання діаспори відіграють важливу роль в інформуванні за межами України про важливі події, а також популяризують історичні дослідження з багатьох питань української історії.

Тема 20. Загальні тенденції розвитку українських періодичних видань в сучасній Україні

У ході лекції увага приділена особливостям стану українських періодичних видань у незалежній Україні в умовах розвитку громадянського суспільства та незалежної журналістики. Акцентується увага на важливих здобутках історичних пресових видань.

Українська журналістика на зламі століть: сто років тому й сьогодні. Традиції і новаторство. Здобутки і втрати. Основні тенденції розвитку української журналістики. Періодичні видання політизованих угруповань 1989–1990-х рр. Масова поява нових видань у суверенній Україні. Поява нових органів періодики. Вплив процесу демократизації суспільства на розширення репертуару української періодичної преси. Нова генерація наукових журналів з проблем української історії, етнології, політології. Реорганізація «Українського історичного журналу». Розширення тематики, проблематики, джерельної бази публікацій. Питання української та всесвітньої історії, джерелознавства, спеціальних історичних дисциплін, документальні публікації на сторінках журналів «Київська старовина», «Пам'ять століть», «Український історичний журнал», «Українська діаспора», «Українські проблеми», «Генеза», «Неопалима купина». Журнали «Критика» та «Український гуманітарний огляд». Регіональні історичні та краєзнавчі часописи. «Науковий вісник Волинського державного університету імені Лесі Українки. Історичні науки», «Літопис Червоної Калини» (Львів), «Воля і Батьківщина» (Львів), «Історична пам'ять» (Полтава) та інші. Діяльність Дослідницького центру історії української преси у Києві та Науково-дослідного центру періодики у Львові.

Таким чином, без перебільшення можна казати, що з кінця 1980-х рр. УІЖ виконує роль своєрідного орієнтиру у формуванні нової вітчизняної історіографії. На шпальтах журналу знаходять відображення найважливіші аспекти історії України, які довгий час фаль-

сифікувались або просто замовчувалися. Часопис відкрив невідомі, забуті й напівзабуті імена, факти й події, засвідчив якісний рівень української історіографічної школи.

У 1991 р. українські ЗМІ отримали потужний імпульс розвитку та необхідні умови для вільного, неупередженого висвітлення і трактування дійсності. Інституційно цензури в Україні не існує. Статтею 15 Конституції України 1996 р. та низкою інших нормативно-правових актів цензура заборонена. Також законодавчо заборонено створення будь-яких органів, установ, посад, діяльність яких була б пов'язана із цензурою масової інформації. Водночас як влада, так і потужні фінансові кола, не раз спрямовували інформаційні потоки у вигідному для них напрямку, використовували приховану цензуру щодо опозиційних ЗМІ (адміністративні заходи з обмеження ефірного часу, тиск на редакції друкованих та Інтернет-видань). Нині в Україні продовжують розвиватися громадянське суспільство та незалежна журналістика, які намагаються реагувати на будь-які спроби обмеження свободи слова. Безперервний моніторинг свободи слова в Україні здійснюється також європейською громадськістю.

СПИСОК РЕКОМЕНДОВАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

Основна

1. Білецький Л. Т. Основи української літературно-наукової критики. – К.: Либідь, 1998. – 408 с.
2. Білецький О., Сірополко С. Українська журналістика на тлі доби (історія, демократичний досвід, нові завдання) / За ред. К. Костева й Г. Комаринського. – Мюнхен: Укр. техніко-господарський ін-т, 1993. – 204 с.
3. Дмитрук В. Г. Нарис з історії української журналістики XIX ст. – Л.: Вища школа, 1969. – 145 с.
4. Єфремов С. О. Вне закона: к истории цензуры в России // Єфремов С. О. Літературно-критичні статті. – К., 1993. – С. 14–47.
5. Єфремов С. О. Історія українського письменства. – К.: Феміна, 1995. – 688 с.
6. Животко А. Історія української преси / З передмовою

- К. Костева. – Мюнхен: Укр. техніко-господарський ін-т, 1989–1990. – 334 с.
7. Животко А. Історія української преси / Упоряд. авт. іст.-біогр. нарису та приміт. М.С. Тимошик. – К.: Наша культура і наука. 1999. – 368 с.
 8. Животко А. Преса // Енциклопедія українознавства / Під гол. ред. проф. д-ра В. Кубійовича і проф. д-ра З. Кузелі. – Мюнхен; Нью-Йорк, 1949. – Т. 1. – С. 981–1003.
 9. Зеров М. К. Українське письменство XIX ст. // Зеров М. К. Твори: У 2 т. – 1990. – Т. 2. – С. 4–245.
 10. Історія української дожовтневої журналістики. – Л.: Вища школа, 1983. – 511 с.
 11. Історія української літературної критики: Дожовтневий період. – К.: Наук. думка, 1988. – 452 с.
 12. Маковой О. П'ятдесятилітній ювілей руської публіцистики // Літературно-науковий вісник. – 1898. – № 5: Друга пагінація. – С. 111–126.
 13. Михайлин І. Л. Історія української журналістики XIX століття: Підручник. – К.: Центр навчальної літератури, 2003. – 720 с.
 14. Михайлин І. Л. Методологічні пошуки в українській критиці та історії літератури XIX ст. // Літературознавство: Матеріали III конгресу Міжнародної асоціації українців (Харків, 26–29 серпня 1996 р.). – К., 1996. – С. 51–59.
 15. Наєнко М. К. Українське літературознавство: Школи, напрями, тенденції. – К.: ВЦ «Академія», 1997. – 320 с.
 16. Очерки по истории русской журналистики и критики. – Ленинград: Изд-во Ленин. ун-та, 1950. – Т. 1: XVIII век и первая половина XIX века. – 604 с.
 17. Очерки по истории русской журналистики и критики. – Ленинград: Изд-во Ленин. Ун-та, 1965. – Т. 2: Вторая половина XIX века. – 516 с.
 18. Українська журналістика в іменах: Матеріали до енциклопедичного словника / За ред. М. М. Романюка. – Л., 1994 – 2003. – Вип. 1–10.
 19. Українська періодика: історія і сучасність: Тези доповідей та повідомлень Всеукраїнської науково-теоретичної конфе-

- ренції / Ред. колегія: М.М. Романюк (відп. ред.) та ін. – Л., 1993–2003.
20. Українська преса. Хрестоматія / За ред. д-ра філол. наук, проф. М. Ф. Нечиталука. – Львів, 1999. – Т. 1: Преса Східної України 60-х років XIX ст. – 522 с.
 21. Українська преса. Хрестоматія / За ред. д-ра філол. наук, проф. М. Ф. Нечиталука. – Львів, 2002. – Т. 2: Преса Галичини 60-х років XIX ст. – 732 с.
 22. Федченко П. М. Матеріали з історії української журналістики. – К.: Вид-во Київ. ун-ту, 1959. – Вип. 1: Перша половина XIX ст. – 338 с.
 23. Федченко П. М. Преса та її попередники: Історія зародження й основні закономірності розвитку. – К.: Наук. думка, 1969. – 350 с.
 24. Франко І. Я. Нарис історії україно-руської літератури до 1890 р. // Франко І. Я. Зібр. творів: У 50 т. – К., 1984. – Т. 41. – С. 194–470.

Додаткова

1. Алексеева Л., Деревіцький В. Правозащитники и сегодня вынуждены прибегать к самиздату // Журналист. – 1998. – № 11–12. – С. 22–23.
2. Ананко Ж. «Проливаючи кров у боротьбі за державність свою...» (Симон Петлюра про східних союзників України) // Берегиня. – 1997. – № 3–4. – С. 16–21.
3. Багрянний І. Чому я не хочу вертатись до СРСР?: памфлет // Багрянний І. Тигролови: роман; Чому я не хочу вертатись до СРСР?: памфлет. – Кіровоград: Степова Еллада, 2000. – 240 с.
4. Белогуров С. Военная периодическая печать в России начала XX века // Военно-исторический журнал. – 1997. – № 6. – С. 80–85.
5. Бернадська Н. Іван Багрянний (1906–1963) // Українська мова та література. – 1999. – № 38. – С. 1–4.
6. Бернштейн М. Д. Журнал «Основа» і український літературний процес кінця 50 – 60-х років XIX ст. – К.: Вид-во АН УРСР, 1959. – 216 с.

7. Білецький О. «Русалка Дністровая» // Матеріали до вивчення історії української Білецького: У 4 т. – Вінніпег: Тризуб, 1952. – Т. 1. – С. 271–279.
8. Благий В. Журнал «Шляхи» (1913–1914 рр.) та його вплив на консолідацію українського студентства в Галичині // Українська періодика: історія і сучасність. – Львів, 1997. – С. 68.
9. Бовсунівська Т. В. Григорій Сковорода і український романтизм // Третій міжнарод. конгрес українців: Літературознав. – К., 1996. – С. 317–334.
10. Бовсунівська Т. В. Феномен українського романтизму. – Ч. 1: Етногенез і теогенез. – К., 1997. – 155 с.; Ч. 2: Ейдетика. – К., 1998. – 110 с.
11. Бойко-Блохін Ю. Великий клясик української літератури П. О. Куліш. – Мюнхен; Чернівці: Наук. т-во ім. Т. Шевченка, 1997. – 50 с.
12. Борзенко О. І. Провінційне культурне середовище і становлення нового українського письменства // Вісник Харківського університету. – 2001. – № 519: Сучасні філол. студії: Аналіз та інтерпретація. – Серія: Філологія. – Вип. 32. – С. 51–60.
13. Борзенко О. І. Становлення нової української літератури і рецепція народного слова // Наук. зап. Терноп. держ. пед. ін-ту ім. В. Гнатюка. – 2001. – Вип. 10. – С. 356–362.
14. Брунь С. «Самостійна Україна» – минуле і сучасне (до ювілею журналу «Самостійна Україна») // Самостійна Україна. – 1999. – № 3. – С. 54–57.
15. Бурбела В. Хай говорить Довженко!..: [Радіопубліцистика О. Довженка періоду Великої Вітчизняної війни] // Вітчизна. – 1984. – № 10. – С. 147–150.
16. Буцевицький В. Журнал «Муравейник-комашня» у 1912–1914 рр. // Українська періодика: історія і сучасність. – Львів, 1997. – С. 66.
17. Винниченко В. Істинно руські більшовики і синки України. Імперіалістичне шило в «пролетарському» мішку. Рано стомлюватись. Окривджений Каїн // Історія української преси. Хрестоматія: Навч. посібник. – К.: 2001. – С. 163–172.
18. Винниченко В. Открытое письмо к русским писателям (Пислямова й коментарі Віктора Бурбели) // Слово і час. – 2000. – № 7. – С. 46–49.

19. Владимірова В. «Етнографічна та історична істини» (два типи дискурсу Пантелеймона Куліша) // Слово і час. – 1998. – № 11. – С. 59–63.
20. Возняк М. До характеристики харківського гуртка українських письменників // ЗНТШ. 1910. – Т. 93. – Кн. 1. – С. 132–140.
21. Войтюк А. Символ віри Пантелеймона Куліша // Віче. – 1997. – С. 120–127.
22. Гайдай Л. Кооперативна преса Правобережжя – складова частина преси України (1906–1914 рр.) // Українська періодика: історія і сучасність. – Львів, 1997. – С. 63.
23. Галамай С. Про книжку, на яку ми ждали...: (Степан Бандера. «Перспективи Української Революції...») // Визвольний шлях. – 1978. – № 9. – С. 988–990.
24. Гейтан О., Левченко В. Одеські періодичні видання часів німецько-румунської окупації 1941–1944 рр. як історичне джерело: структура, зміст, особливості // Scriptorium nostrum. Електронний історичний журнал / голов. ред. В. Андреев. – Херсон, 2017. – Вип. 2 (8). – С. 227–248.
25. Гербільський Г. Ю. Розвиток прогресивних ідей в Галичині у першій половині ХІХ ст. – Львів: Вид-во. Львівського університету, 1964. – 251 с.
26. Горинь В. І., Моторний В. А. Із рукописних джерел М. Костомарова і П. Куліша // Українське літературознавство. – 1970. – Вип. 8. – С. 178–185.
27. Гребінка Є. П. Так собі до земляків // Гребінка Є. П. Твори: У 3 т. – К.: Наукова думка, 1981. – Т. 3. – С. 490–492.
28. Гребцова І. С., Попова Т. М. Т. Шевченко на сторінках преси України в роки першої революційної ситуації // Т. Г. Шевченко і загальнолюдські ідеали: Тези доповідей та повідомл. на обл. міжвуз. науково-теорет. конферен., присв. 175-риччю від дня народження Т. Г. Шевченка. – Одеса: ОДУ, 1989. – Ч. ІІІ. – С. 23–24.
29. Гребцова И. С., Попова Т. Н. К вопросу об освещении истории первой российской революции в периодической печати Одессы 20-х годов // Первая российская революция 1905–1907 гг. в свете нового исторического мышления: Тез. докл. и сообщ. Республиканской научной конференции. – 1 том. – Киев-Горловка, 1990. – С. 90–92.

30. Гребцова И. С., Попова Т. Н. Братя Сокальские в газетном деле периода падения крепостничества // Літературно-мистецька Одеса в другій пол. XIX ст.: Матеріали регіональної науково-творч. конфер. Тези доповідей. – Одеса: ОДУ, 1992. – С. 55–56.
31. Губа П. І. Преса як джерело вивчення історії національно-демократичної революції в Україні (1917–1920 рр.) // Український історичний журнал. – 1989. – № 4. – С. 29–40.
32. Гунчак Т. Петлюра як публіцист // Сучасність. – 1979. – №. 5. – С. 3–10.
33. Дзюба І. Громадянська снага і політична прозорливість: (Про публіцистику І. Багрянного) // Багрянний І. Публіцистика. – К., 1996. – С. 5–13.
34. Дзюба І. Літературно-мистецьке життя: 10–30-ті роки // Історія української літератури. XX століття. У 2 кн. Кн. 1: 1910–1930-ті роки: Навч. посібник / За ред. В. Г.Дончика. – К.: Либідь, 1993. – С. 72–74.
35. Дорошенко Д. П. О. Куліш. Його життя і літературно-громадська діяльність. – К.: Друк. Р. Лубковського, Т-во «Просвіта» у Києві, 1918. – 70 с.
36. Дудко В. По сторінках «Земского сборника»: [Розвиток журналістики на Східній Україні у другій половині XIX – на початку XX ст.] // Вітчизна. – 1986. – № 5. – С. 180–182.
37. Єфремов С. Куліш – як літературний критик // Книгар. – 1919. – № 23–24. – С. 1529–1538.
38. Животко А. «Нова рада» // Животко А. Історія української преси. – К.: Наша культура і наука, 1999. – С. 257–258.
39. Животко А. Історія української преси. – К.: Наша культура і наука, 1999. – С. 191–204.
40. Животко А. Союз Визволення України (СВУ) та його «Вістник» // Животко А. Історія української преси. – К.: Наша культура і наука, 1999. – С. 252–253.
41. Засенко О. Передмова до «Русалки Дністрової»: До 100-річчя від дня народження Олександра Білецького // Жовтень. – 1984. – № 11. – С. 108–111.
42. Зелений Клин: українське національне життя // Енциклопедія українознавства. – К.: Глобус, 1994. – Т. 2 (Г–З). – С. 776–777.
43. Іван Багрянний та українська політична думка. Сучасні акценти // Літературна Україна. – 2001. – 25 жовтня. – С. 8–10.

44. Іванова І. Ф. Шевченко А. В. Миколаївська періодика 20-х років: відображення загальних тенденцій розвитку української преси // Українська періодика: історія і сучасність. – Львів, 1997. – С 75.
45. Ільницький Р. Українська преса таборової доби: питання бібліографії української періодики, об'єднання українських журналістів, друкарні й друкування // Сучасність. – 1984. – № 5. – С. 60–81.
46. Коваль М. В. Справа Олександра Довженка: До 100-річчя з дня народження // Український історичний журнал. – 1994. – № 4. – С. 108–119.
47. Костюк Г. Відійшов у безсмертя // Багрянний І. Публіцистика. – К., 1996.
48. Кревецький І. Початки преси на Україні. 1776–1850. – Львів: У друкарні НТШ, 1927. – 26 с.
49. Крупський І. Національно-патріотична журналістика України (друга половина ХІХ – перша чверть ХХ ст.). – Львів: Світ, 1995. – 184 с.
50. Крюков А. В., Сарбей В. Г. І. І. Срезневський – історик України: До 175-річчя з дня народження // Український історичний журнал. – 1987. – № 6. – С. 138–144.
51. Куліш П. О. Записки о Южной Руси: У 2 т. – СПб., 1856 – 1857.
52. Куліш П. О. Твори: У 2 т. – К.: Дніпро, 1989. – Т. 2: Статті та рец. – 586 с.
53. Курас І. Перший редактор: 3 історії «Робітничої газети» [В. К. Винниченко] // Робітнича газета. – 1997. – 22 січня. – С. 2.
54. Кучерук О. «Українське Слово» 1941 року // Українське Слово. – 2003. – № 8 (3164). – С. 1, 12.
55. Левченко В. В. Журнал «Шквал» (1924–1931) як історичне джерело з історії історичної науки на Півдні України // Матеріали Міжнародних наукових читань «Південна Україна: козацька та післякозацька доба (ХVІ–ХХ ст.)», 26–27 травня 2012 р., Одеса. – Одеса: СПД Бровкін О. В., 2012. – С. 77–83.
56. Левченко В. В. Журнал «Шквал» (1924–1933) як історичне джерело популяризації життя і творчої спадщини Тараса Шевченка // Київська археографічна комісія в історії українського національного відродження. Збірка наукових праць за матеріа-

- лами Всеукраїнської науково-практичної конференції, присвяченої 200-річчю від дня народження Тараса Шевченка (м. Київ, 9 жовтня 2014 р.) / Від. ред. д. іст. наук Г. Папакін; упоряд. Д. Гордієнко та В. Корнієнко; НАН України. Інститут української археографії та джерелознавства ім. М. С. Грушевського. – К., 2015. – С. 166–178.
57. Левченко Г. С. Газета «Одесский Вестник» (1827–1894): внесок у розвиток історичного краєзнавства на півдні України: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. іст. наук : спец. 07.00.01 «Історія України» – Одеса, 2017. – 18 с.
 58. Лисяк-Рудницький І. Суспільно-політичний світогляд Володимира Винниченка у світлі його публіцистичних писань // Сучасність. – 1980. – № 9. – С. 60.
 59. Литвин С. Симон Петлюра: від соціал-демократа до національно-державного діяча // Історія України. – 2000. – № 17. – С. 8–10.
 60. Луцький Ю. Пантелеймон Куліш // Вибрані листи Пантелеймона Куліша, українською мовою писані. – Нью-Йорк; Торонто: УВАН, 1984. – С. 7–18.
 61. Малик Я. И. Роль преси у психологічній війні більшовиків за українське селянство у 1919–1920 рр. // Українська періодика: історія і сучасність. – Львів, 1997. – С. 82.
 62. Маркович В. Підпілля ОУН в Запорізькій області // Суббота плюс. – 2001. – 24 мая. – С. 7; 26 апреля. – С. 7.
 63. Михайлин І. Історія української журналістики. Книга. 1. Період становлення: від журналістики в Україні до української журналістики. Підручник. – Харків, 2000.
 64. Михайлин І. Л. «Я тоді ще не знав, що я українець...» // Березіль. – 1991. – № 6. – С. 147–165.
 65. Моє серце не витримало тягара неправди і зла: Гнів вождя і підтягі крила Олександра Довженка // Ільєнко І. У жорнах репресій. – К.: Веселка, 1995. – С. 342–380.
 66. Мукомела О. Г. Гірка правда історії. Глава перша. На зламі віків // Українська журналістика: Вчора, сьогодні, завтра. – К.: 1996. – С. 5–11.
 67. Мукомела О. Між двох реалій // Українська журналістика: Вчора, сьогодні, завтра. – К.: 1996. – С. 33, 35–36.
 68. Мукомела О. Тернистий шлях до мети // Українська журналіс-

- тика: Вчора, сьогодні, завтра. – К.: 1996. – С. 40–47.
69. Наріжний С. Преса після революції 1905 р. // Українська культура: Лекції за редакцією Дмитра Антоновича. – К.: Либідь, 1993. – С. 158–163.
 70. Наріжний С. Українська преса за світової війни й революції // Українська культура: Лекції за редакцією Дмитра Антоновича. – К.: Либідь, 1993. – С. 163–166.
 71. Нахлік Є. К. Пантелеймон Куліш і «Руська трійця»: До проблеми ідеологічних шукань серед української інтелігенції ХІХ століття. – Л.: ТЗОВ «Львівські новини», 1994. – 28 с.
 72. Нахлік Є. К. Пантелеймон Куліш: До 170-річчя від дня народження. – К.: Знання, 1989. – 48 с.
 73. Німецько-фашистський окупаційний режим на Україні. Збірник документів і матеріалів. – К.: Держлітвидав УРСР, 1963. – 487 с.
 74. Памяти Измаила Ивановича Срезневского. – Пг.: Изд-во АН, 1916. – Кн. 1. – 242 с.
 75. Пантелеев Л.Ф. «Основа» // Пантелеев Л. Ф. Воспоминания. – М., 1958. – С. 235–244.
 76. Пантелеймон Куліш і українське національне відродження: Доп. та повідомл. наук. конф., присвяченої 175-м роковинам від дня народження письменника. – Х., 1995. – 97 с.
 77. Петлюра С. Війна і українці // Історія української преси. Хрестоматія. – К.: 2001. – С. 55–59.
 78. Петлюра С. Статті. – К.: Дніпро, 1993. – 341 с.
 79. Петраш О. «Руська трійця». М. Шашкевич, І. Вагилевич, Я. Головацький та їхні літературні послідовники. – К.: Дніпро, 1986. – 230 с.
 80. Петров В. Куліш в 50-і роки. – К., 1929. – 78 с.
 81. Петров В. Хуторянство і Європа // Хроніка-2000. – 1992. – № 2. – С. 73–76.
 82. Писарев А. Голос российской провинции: По страницам альманаха «Кубань» // Наш современник. – 1990. – № 6. – С. 187–192.
 83. Попова Т. Н. Роль прессы в повышении общественно-политической активности рабочих и крестьян (1921–1925) // Український історичний журнал. – 1988. – № 5. – С. 87–94.
 84. Попок А. З історії україномовної преси на Далекому Сході // Визвольний шлях. – 1999. – № 2. – С. 168–177.

85. Присяжний М. Преса української еміграції в Німеччині: становлення, розвиток, тематична політика (1945–1953). – Львів: ЛНУ ім. І. Франка, 2000. – 220 с.
86. Рахманний Р. Незалежна українська преса 1945–1948 // Сучасність. – 1986. – Ч. 2. – С. 85–90.
87. Рябчук М. «І це вони заперещали?!»: Самвидав як явище популярної культури // Сучасність. – 1998. – № 1. – С. 113–125.
88. Савченко Ф. Перший збірник українських пісень Максимовича // Україна. – 1927. – № 6. – С. 25–79.
89. Самарцев І. «Галицькі будителі»: М. Шашкевич, І. Вагилевич, Я. Головацький // Віче. – 1994. – № 5. – С. 138–148.
90. Сверстюк Є. Реалізм на службі: Аберация естетичних понять в ідеологічній системі // Слово і час. – 1998. – № 8. – С. 73–75.
91. Сидоренко Н. Зброя українського духу (Українська періодика в Західній Європі по закінченні Другої світової війни) // Пам'ять століть. – 2000. – № 1. – С. 125–126.
92. Сидоренко Н.М. Українська преса у Великій Британії першої половини ХХ ст. // Українська періодика: історія і сучасність. – Львів, 1997. – С. 46.
93. Срезневский В. И. И. Е. Бецкий – издатель «Молодика» // ЖМНП. – 1900. – № 12. – С. 273–304.
94. Срезневский В. И. Из первых лет научно–литературной деятельности И. И. Срезневского, 1831–1839 // ЖМНП. – Ч. 207. – 1880. – Вып. 1. – С. 3–17.
95. Срезневський В.І. «Український альманах» 1831 року // Харківська школа романтиків. –Х., 1930. – Т. 1. – С. 32–50.
96. Срезневський І. І. Передмова до першого випуску «Запорожської старини» // Харківська школа романтиків: У 3 т. – Х.: Держвидав, 1930. – Т. 1. – С. 136–240.
97. Суярко Л. Слово озброювалось і йшло у бій: Українське радіомовлення в роки війни // Віче. – 1994. – № 9. – С. 135–143.
98. Турченко Ф. Микола Міхновський: Життя і слово. – К.: Генеза, 2006. – 320 с.
99. Федченко П. М. Літературна критика на Україні першої половини ХІХ ст. – К.: Наукова думка, 1982. – 381 с.
100. Федченко П. М. Початок журналістики в Києві (Журналістська діяльність М. О. Максимовича) // Радянське літературознавство. – 1959. – № 1. – С. 92–100.

101. Федченко П. М. Українські альманахи 30-х років XIX ст. // Радянське літературознавство. – 1967. – № 2. – С. 33–45.
102. Феномен Олени Теліги // Українське слово. – 2003. – № 8. – 20–26 лютого 2003 р. – С. 1–2.
103. Филипович П. П. Соціальне обличчя українського читача 30–40 рр. XIX ст. // Филипович П. П. Літературно-критичні статті. – К.: Дніпро, 1991. – С. 17–31.
104. Хавкіна Л. М. Тарас Шевченко і харківські поети-романтики // Актуальні проблеми слов'янської філології: Міжвуз. зб. наук. ст. Лінгвістика і літературознавство. – 2001. – Вип. 4. – С. 136–140.
105. Хавкіна Л. М. Специфіка трактування літератури й мови як націєтворчих чинників представниками раннього українського романтизму // Актуальні проблеми слов'янської філології: Міжвуз. зб. наук. ст. Лінгвістика і літературознавство. – 2001. – Вип. 7. – С. 247–252.
106. Хрестоматія української літератури та літературної критики XX ст. (у трьох книгах). Книга друга. – К.: Рось, 1994. – С. 612–617.
107. Чабан М. Празькі кореспонденти «Рідного краю»: одно з перших періодичних видань на Східній Україні // Хроніка 2000. – 1999. – № 25–26. – С. 263–266.
108. Шалата М. Демократизація слова: До 150-річчя виходу альманаху «Русалка Дністрова» // Жовтень. – 1987. – № 5. – С. 105–109.
109. Шамрай А. До початків романтизму: 1828–1836 // Харківська школа романтиків: У 3 т. – Х.: Держвидав, 1930. – Т. 1. – С. 16–19.
110. Шамрай А. Співробітники альманахів «Сніп» (1841) і «Южного русского сборника» (1848) // Матеріали до вивчення історії української літератури: У 5 т. – К.: Рад. шк., 1961. – Т. 2. – С. 335–343.
111. Шашкевичіана: Нова серія. – Л.; Броди; Вінніпег: Ін-т українознавства ім. І. Крип'якевича, Вид-во «Просвіта», 1996. – Вип. 1–2. – С. 142–148.
112. Шевельов Ю. Кулішеві листи і Куліш у листах // Вибр. листи Пантелеймона Куліша, українською мовою писані. – Нью-Йорк; Торонто: УВАН, 1984. – С. 19–57.
113. Шевченко В. Журналістська діяльність М. Міхновського // Українська журналістика: умови формування та перспективи розвитку. Зб. наук. праць. – Черкаси, 2007. – С. 516–520.

ЕЛЕКТРОННІ ІНФОРМАЦІЙНІ РЕСУРСИ:

- Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського <http://www.nbuv.gov.ua>
- Офіційний сайт Інституту історії НАН України. Постійна адреса: <http://www.history.org.ua>
- Офіційний сайт НБ ОНУ імені І. І. Мечникова. Постійна адреса: <http://library.onu.edu.ua>
- Цифровий архів періодики: <http://libraria.ua/>

САМОСТІЙНА РОБОТА СТУДЕНТІВ

Самостійна робота студентів зорієнтована, здебільшого, на модуль-но-рейтингову систему оцінювання знань. Вона є складовим елементом університетської освіти та закономірним продовженням аудиторної роботи викладача і студентів. Організація самостійної роботи студентів передбачається за всіма темами навчальної дисципліни.

Основними формами самостійної роботи студентів під час опанування даного спецкурсу є: ознайомлення з основною літературою; опанування додатковою літературою під час підготовки до практичних занять; виконання індивідуального завдання у вигляді презентацій; підготовка до модульних контрольних робіт; підготовка до підсумкового опитування наприкінці курсу.

Індивідуальне завдання є складовою частиною самостійної роботи студентів і орієнтоване на формування у них практичних навичок пошуку інформації та має на меті визначення рівня самостійної підготовки студентів до спецкурсу та включає:

1. Виявлення схильності студентів до певної наукової проблеми.
2. Допомога в складанні бібліографії до обраної студентом теми.
3. Обговорення теоретичних проблем, пов'язаних з підготовкою індивідуального навчально-дослідного завдання.

Індивідуальне навчально-дослідне завдання виконується у вигляді презентацій, присвячених періодичним виданням та видатним діячам, пов'язаних з ними. Виконання індивідуального завдання передбачає декілька етапів:

- визначення теми презентації (тему студент обирає довільно та узгоджує з викладачем);

- відбір матеріалу для презентації та підбір довідкової інформації;
- проведення презентації та організація її обговорення.

Вся робота здійснюється за допомогою матеріалів бібліотек та інтернет ресурсів.

МЕТОДИ НАВЧАННЯ

Під час вивчення курсу використовуються різні методи навчання у вищій школі. *Пояснювально-ілюстративний метод* та *метод проблемного викладу* використовується під час лекцій для викладення й засвоєння фактів, підходів, оцінок, висновків, що наводяться у лекційній частині курсу. *Евристичний метод* допомагає в організації активного пошуку розв'язання висунутих пізнавальних завдань. *Дослідницький метод* використовується під час самостійної підготовки студентів. Студенти самостійно вивчають літературу, джерела, готуючись до аудиторної роботи, залікових та підсумкового модулю та виконуючи індивідуальне навчально-дослідне завдання.

МЕТОДИ КОНТРОЛЮ

Методи контролю включають поточне та підсумкове оцінювання. Поточне оцінювання студентів здійснюється через опитування та контроль знань під час кожного змістового модуля. Підсумковий результат оцінювання враховує: поточне оцінювання за змістовими модулями, виконання індивідуального навчально-дослідного завдання у вигляді презентації та модульного контролю у формі тестів чи усної перевірки знань студентів за контрольними питаннями. Виконання індивідуального навчально-дослідного завдання та тестування є обов'язковим для всіх студентів. Усна перевірка знань студентів за контрольними питаннями є обов'язковою для тих студентів, які в результаті поточного оцінювання та виконання індивідуального завдання не набрали мінімальної для зарахування кількості балів (60 балів) та необов'язковим (за бажанням) для тих студентів, які бажають підвищити свій рейтинг.

ОРІЄНТОВНИЙ ПЕРЕЛІК ТЕМ ПРЕЗЕНТАЦІЙ:

1. «Зоря Галицька» та її вплив на процес національного відродження в Західній Україні
2. Ф. Пільгер як видавець першого галузевого журналу в Україні.
3. Журналістська діяльність П. Куліша
4. Співпраця Т. Шевченка з періодичними виданнями
5. М. Костомаров та його вплив на періодичні видання
6. Роль родини Сокальських на журналістській ниві в Одесі
7. Журналістська діяльність М. Тройницького
8. М. Пирогов та його роль в трансформації газети «Одесский Вестник»
9. Журнал «Київська старовина»: еволюційні процеси
10. Редакторська діяльність І. Франка
11. Українські меценати та їх роль у виданні українських періодичних видань початку ХХ ст.
12. Журналістська діяльність С. Петлюри
13. М. Грушевський як реформатор видавничої справи в Галичині.
14. Періодична преса фізкультурно-спортивних організацій у Західній Україні
15. Роль періодичних видань в роки II світової війни
16. Періодичні видання окупаційної влади у 1941–1944 рр.: тематика, ідеологія та особливості російськомовної, німецькомовної, румуномовної преси.
17. Особливості самвидавчих періодичних видань
18. Видання Українського історичного журналу: специфіка та особливості
19. В. Чорновіл та його журналістська діяльність
20. Діяльність української еміграції із заснування періодичних українознавчих журналів

ЗРАЗКИ ПИСЬМОВИХ ЗАВДАНЬ

Варіант 1

1. Проаналізуйте роль періодичної преси у розвитку суспільства.
2. Охарактеризуйте внесок М. Костомарова в розвиток української журналістики.
3. Надайте порівняльну характеристику розвитку преси в Наддніпрянській та Західній Україні у другій половині XIX ст.
4. Визначте та коротко охарактеризуйте основні етапи розвитку преси в радянській Україні.

Варіант 2

1. Розкрийте процес появи періодичних видань у Слобожанщині на початку XIX ст.
2. Охарактеризуйте внесок П. Куліша в історії української журналістики.
3. Проаналізуйте розвиток української періодики у Західній Україні в міжвоєнний період
4. Визначте та проаналізуйте загальні тенденції розвитку українських періодичних видань у сучасній Україні.

ПИТАННЯ ДЛЯ ПІДСУМКОВОГО КОНТРОЛЮ

1. Роль періодики у розвитку суспільства.
2. Зародження та основні закономірності розвитку періодичної преси.
3. Класифікація періодики.
4. Методика джерелознавчого дослідження історичної періодики.
5. Бібліографічні показники історичної преси.
6. Періодичні видання на українських землях в складі Австрійської імперії наприкінці XVIII ст. – в першій половині XIX ст.
7. Поява періодичних видань у Слобожанщині на початку XIX ст.
8. Становлення та розвиток провінційної преси в першій половині XIX ст.
9. Українська альманахова журналістика 30–40-х років XIX ст.: провідні видання та діячі.
10. Журнал «Основа» в суспільному та науковому житті України 1860-х років.
11. Видавнича діяльність П. Куліша.
12. Роль М. Костомарова в історії української журналістики.
13. Українські періодичні видання другої половини XIX ст.
14. Цензурна політика царського уряду щодо розвитку української преси.
15. Особливості розвитку історичної періодики в умовах дії Валуєвського циркуляру 1863 р. та Емського указу 1876 р.
16. Заснування журналу «Киевская старина». Його автори та співробітники.
17. Внесок журналу «Киевская старина» в українську історіографію.
18. Москвофільська журналістика: основні видання і постаті.
19. Народовська журналістика: провідні видання, діячі і праці.
20. Радикальна журналістика: основні постаті та видання.
21. Співпраця І. Франка з періодичними виданнями.
22. Розвиток історичної періодики на західноукраїнських землях у XIX – на початку XX ст.
23. «Записки Наукового товариства ім. Т. Шевченка у Львові»:

- Загальна характеристика видання.
24. Українська періодика на початку ХХ ст.
 25. Українська журналістика в роки Першої світової війни.
 26. Українські періодичні видання в роки визвольних змагань 1917–1920-х рр.
 27. Загальна характеристика та періодизація радянського періоду розвитку української періодики.
 28. Історичні періодичні видання Української Академії Наук у 1920-х рр.
 29. Журнал «Україна» (1924–1930) за редакцією М. Грушевського.
 30. Українська періодика в УРСР у міжвоєнний період.
 31. Українська періодика в Західній Україні в міжвоєнний період.
 32. Специфіка української періодики в роки II світової війни.
 33. Українська періодика в перше повоєнне десятиліття.
 34. Боротьба за свободу преси в добу лібералізації суспільства.
 35. Особливості розвитку історичної періодики в радянський час: «Український історичний журнал».
 36. Українська періодика в середині 1960 – середині 1980-х рр.
 37. Розвиток української періодики у діаспорі.
 38. Загальні тенденції розвитку українських періодичних видань у сучасній Україні.
 39. Історична періодика української діаспори: основні етапи становлення і розвитку.
 40. Періодична преса в науково-дослідній роботі історика.

РОЗПОДІЛ БАЛІВ, ЯКІ ОТРИМУЮТЬ СТУДЕНТИ

Поточний контроль		ІНДЗ	Модульний контроль	Сума балів
Змістовий модуль №1 (Т 1 - 12)	Змістовий модуль № 2 (Т 13 - 20)			
36	24	20	20	100

ШКАЛА ОЦІНЮВАННЯ: НАЦІОНАЛЬНА ТА ECTS

Сума балів за всі види навчальної діяльності	Оцінка ECTS	Оцінка за національною шкалою	
		для екзамену, курсового проекту (роботи), практики	для заліку
90-100	A	відмінно	зараховано
85-89	B	дуже добре	
75-84	C	добре	
70-74	D	задовільно	
60-69	E	допустимо	
35-59	FX	незадовільно з можливістю повторного складання	не зараховано з можливістю повторного складання
0-34	F	незадовільно з обов'язковим повторним вивченням дисципліни	не зараховано з обов'язковим повторним вивченням дисципліни

МЕТОДИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

Методичне забезпечення кафедри, програма навчальної дисципліни.

ЗМІСТ

ВСТУП	3
ЗМІСТ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ	5
<i>Тема 1. Вступ до курсу. Роль періодичних видань у розвитку суспільства</i>	<i>5</i>
<i>Тема 2. Зародження періодичних видань на українських землях в складі Австрійської імперії наприкінці XVIII ст. – в першій половині XIX ст.</i>	<i>6</i>
<i>Тема 3. Поява періодичних видань у Слобожанщині на початку XIX ст.</i>	<i>7</i>
<i>Тема 4. Становлення та розвиток преси на півдні України в першій половині XIX ст.</i>	<i>8</i>
<i>Тема 5. Українська альманахова журналістика 30–40-х років XIX ст.: провідні видання та діячі</i>	<i>8</i>
<i>Тема 6. Ідеї Кирило-Мефодіївського братства. Видавнича діяльність П. Куліша, українські видання у Санкт-Петербурзі середини XIX ст.</i>	<i>9</i>
<i>Тема 7. Постать М. Костомарова в історії української журналістики</i>	<i>10</i>
<i>Тема 8. Українські періодичні видання другої половини XIX ст.</i>	<i>11</i>
<i>Тема 9. Періодичні видання другої половини XIX ст. у Західній Україні</i>	<i>12</i>
<i>Тема 10. Роль І. Франка в історії української періодики</i>	<i>13</i>
<i>Тема 11. Періодика на українських землях в кінці XIX ст.: характеристика видань</i>	<i>14</i>
<i>Тема 12. Українська періодика на початку XX ст.</i>	<i>15</i>
<i>Тема 13. Українська журналістика в роки Першої світової війни та визвольних змагань</i>	<i>15</i>

<i>Тема 14. Загальна характеристика та періодизація радянського періоду у розвитку української періодики</i>	16
<i>Тема 15. Українська періодика в міжвоєнний період</i>	16
<i>Тема 16. Українська періодика в роки II світової війни та перше повоєнне десятиліття</i>	17
<i>Тема 17. Боротьба за свободу преси в добу лібералізації суспільства</i>	18
<i>Тема 18. Українська періодика в період епохи застою (друга половина 1960 – перша половина 1980-х рр.)</i>	19
<i>Тема 19. Розвиток української періодики у діаспорі</i>	19
<i>Тема 20. Загальні тенденції розвитку українських періодичних видань в сучасній Україні</i>	20
СПИСОК РЕКОМЕНДОВАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ	21
САМОСТІЙНА РОБОТА СТУДЕНТІВ	32
МЕТОДИ НАВЧАННЯ	33
МЕТОДИ КОНТРОЛЮ	33
ОРІЄНТОВНИЙ ПЕРЕЛІК ТЕМ ПРЕЗЕНТАЦІЙ	34
ЗРАЗКИ ПИСЬМОВИХ ЗАВДАНЬ	35
ПИТАННЯ ДЛЯ ПІДСУМКОВОГО КОНТРОЛЮ	36
РОЗПОДІЛ БАЛІВ, ЯКІ ОТРИМУЮТЬ СТУДЕНТИ	37
ШКАЛА ОЦІНЮВАННЯ: НАЦІОНАЛЬНА ТА ECTS	38

Навчальне видання

Левченко Галина Сергіївна

ІСТОРІЯ ПРЕСИ В УКРАЇНІ **(КІНЕЦЬ XVIII – ПОЧАТОК XXI ст.)**

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ
ДО СПЕЦІАЛЬНОГО КУРСУ

*для студентів спеціальності 032 «Історія та археологія»
першого (бакалаврського) рівня вищої освіти*

За редакцією автора

Підп. до друку 13.02.2019. Формат 60x84/16.
Ум.-друк. арк. 2,44. Тираж 20. Зам. № 1871.

Видавець і виготовлювач

Одеський національний університет імені І. І. Мечникова
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 4215 від 22.11.2011 р.
Україна, 65082, м. Одеса, вул. Єлісаветинська, 12
Тел. (048) 723-28-39. E-mail: druk@onu.edu.ua

